

FIATALOK PÁLYAVÁLASZTÁSI MOTIVÁCIÓINAK VIZSGÁLATA AZ ÉRETTSÉGIT KÖVETŐ SZAKMAI KÉPZÉSEKBEN

POGÁTSNIK MONIKA

Óbudai Egyetem, Alba Regia Egyetemi Központ

cím: 8000 Székesfehérvár Budai út 45.

e-mail: pogatsnik.monika@arek.uni-obuda.hu

tel: +3622510834, +36306519759

Kulcsszavak: pályaválasztás, pályaorientáció, szakképzés, felsőoktatás, iskola szerepe

ABSTRACT

Mind az ország, mind pedig az egyének számára kiemelkedően fontos, hogy fiataljaink megfelelő, versenyképes szaktudással rendelkezzenek, hogy sikeresen el tudjanak helyezkedni a munkaerő-piacon és örömmel végezzék munkájukat. Jelen munkámban a következő kérdésekre keresem a választ: miként választottak pályát az általam vizsgált tanulók, ki volt hatással döntésükre, milyen szempontokat tartanak fontosnak a szakmaválasztásban?

ABSTRACT

All of the country, both for the individuals as well it is very important to our youth has an appropriate and competitive skills, to enable to find a job in the labour market successfully and to do their work gladly. In the present work the answers are looked for following questions: How had the examined students chosen career? Who had an impact on their decision? What kinds of considerations are important in their career choices?

5. BEVEZETÉS

G.B.Shaw szerint: “Boldog az az ember, aki hobbjából él.” Az ember életének nagy döntései közé tartozik, amikor kiválasztja azt, amivel foglalkozni szeretne, és ahogy a nyitó idézet is megfogalmazza, az a legszerencsésebb, ha nagyon szívesen végezzük ezt a tevékenységet. A pálya irányának megválasztása manapság többnyire nem egy végleges döntés, de megszabja az utat, amerre elindul az egyén. Meghatározó, hogy választása megfelel-e a képességeinek, érdeklődésének, és egyúttal a gazdaság igényeivel is egybeesik-e.

Az oktatás különböző szintjein dolgozva, nagyon sok diákkal találkoztam, akik pályaválasztási döntéshozatalának folyamatát végigkísértem. Oktattam gimnáziumban, ahol a tanulók az érettségi évében a választási döntéseiket meghozták. Előfordult, hogy választottak valamilyen továbbtanulási irányt, elkezdték tanulmányaikat a megjelölt helyen, aztán rövid időn belül változtattak korábbi döntésükön. Tanítottam érettségi utáni szakképzésben, és gyakran éreztem, hogy talán nem a legszerencsésebb döntést hozták meg néhányan, amikor az általam tanított szakmát választották. Nagy számban véletlenszerű döntések születtek, személyiségük, képességeik figyelembe vétele nélkül. Felsőoktatási tapasztalatom is hasonló, a nagy lemorzsolódás okai is gyakran abban keresendők, hogy sokan nem a megfelelő szakmát választották. Mint életünk összes nagy döntése, a pályaválasztás is igen összetett és gyakran van szükség arra, hogy „újratervezzük az útvonalat”, de a kellő önismeret és

pályaismeret segíthet abban, hogy kevesebb kitérővel, kevesebb csalódással jussunk el a számunkra leginkább megfelelő helyre, és optimális esetben olyan munkát végezhesünk, ami számunkra boldogság és elégedettség forrását jelenti.

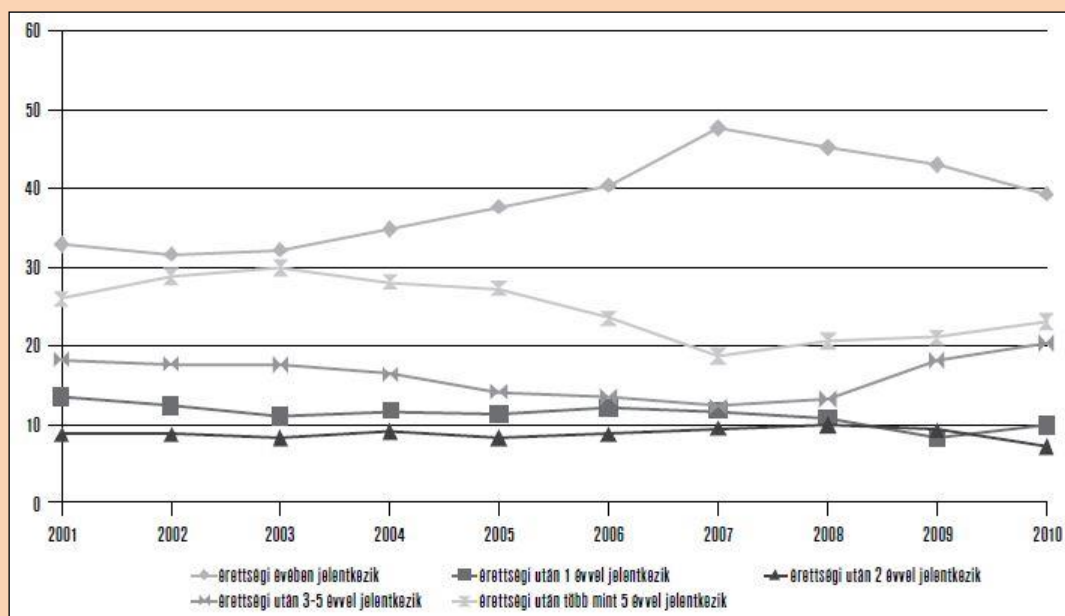
A kutatás során megvizsgáltam, mi motiválta egy székesfehérvári középiskolában tanuló 18-23 éves fiatalokat a pályaválasztásukban, kik és milyen mértékben hatottak rájuk döntésük meghozatalában, mennyire voltak tájékozottak a jövőendő szakmájukról, és a lehetőségeikről. Vizsgálatommal azt a feltételezéseket szeretném alátámasztani vagy megcáfolni, hogy a pályaaorientáció nem kap kívánatos teret a hazai oktatásban, nem ritka esetben csak azt jelenti, hogy az osztályfőnöki órák keretében a tanulók kitöltik a jelentkezési lapokat, vagy még ennyit sem.

6. MEGFELELŐ EMBERT A MEGFELELŐ HELYRE

A mai, modern társadalmat feszítő egyik feltűnő ellentmondásának említi *Magyar Beck István* (2010) azt az ellentmondást, amely a munka világa és az oktatási rendszer között feszül. Az oktatás arra törekszik, hogy egyre komplexebb ismereteket próbáljon átadni, ezzel párhuzamosan a munkatevékenységek éppen más irányba változnak. A munkahelyek olyan szakembereket igényelnek, akiknek egy bizonyos szűk területen van mély tudása és tapasztalata. Ez az ellentmondás oda vezet, hogy az oktatás nem készít fel azokra a követelményekre, amelyeket egyes munkakörök követelnek, ugyanakkor az egyén rengeteg olyan ismerethez jut, amire nincs szüksége az egyes munkakörökben. Így aztán az egyén eme többlettudásával túl alkalmassá válik, melyből fakadó elégedetlensége a fejlődés motorjává válhat. Az oktatás segíti az ismeretek megszerzésében, ezzel párhuzamosan fontos nevelési feladat bizonyos elengedhetetlen képességek kialakítása. Ide tartoznak elsősorban a kommunikációs képességek, illetve a megismerés képességei (információk felfogása, megőrzése, megértése és feldolgozása). (Tóth, 2012a; Tóth, 2012)

Az érettségi megszerzését követően igen sokféle, egymás között átjárható képzés lehetősége áll a jelöltek előtt. A bolognai rendszer bevezetése előtt *Kiss István* (2011) szerint egyszerűen átlátható volt, hogy mely képzési programmal, milyen munkakört lehet majd betölteni. A felsőoktatás reformját követően sokkal több a lehetőség, és sokféle a bejárható útvonal is. Az érintettek érettségi birtokában választhatnak egy alapszakot, de folytathatnak először tanulmányokat felsőoktatási szakképzésben, majd azonos képzési területen innen léphetnek az alapképzésbe. Választhatnak érettségit igénylő és nem igénylő szakképzéseket az Országos Képzési Jegyzékről. Az alapképzés után ráépülő mesterképzést, szakirányú továbbképzést, majd doktori iskolákat megcélözva is kialakíthatják a személyre szabott képzési tervüket. A lehetőségek gazdagsága jelentős mértékben el is bizonytalanította a felsőoktatásba jelentkező vagy ott tanulmányaikat folytató hallgatókat. (Fábri, 2009) Azon egyének, akik szakmai céljaikat tisztázni tudják és célirányosan, a munkaerő piaci követelményeket is figyelembe véve tervezik meg tanulmányaikat, ez a sok irányban átjárható rendszer rengeteg értékes lehetőséget kínál. Ők azok, akik a mobilitási alternatívákkal élve akár az egész európai térségre kiterjedő lehetőségekkel is élni tudnak. Ahhoz, hogy minél több fiatal tartozzon azok közé, akik tudatosan alakítják szakmai pályájukat, tudatos életpálya-építési felkészítésre van szükség a tanulmányaik idején. *Kiss István* (2011) szerint a

felvételi jelentkezést megelőzően kevés információjuk van a jelölteknek, mely információt nagyrészt az internetről gyűjtik a továbbtanulni szándékozók. Nagy részük elégedetlen az iskolában elérhető információkkal, véleményük szerint ezek bizonytalanok, és forrásuk nagyrészt a tanáraik egykori tanítványainak csoportja. Az iskola befolyásánál jelentősebb a kortárs csoport hatása, az hogy a barátok milyen iskolát, szakmát választanak, és milyen tapasztalataik vannak. Ez persze nem meglepő életkori sajátosság a fiataloknál. A munkanélküliségtől való félelem, a munkaerő-piaci kilátások mellett jellemzi a korosztályt egy úgynevezett halogatás, hogy minél inkább kitolják az ifjúsági életszakasz felelősség nélküli időszakát. A pályaválasztás másik lényeges aspektusa a biztos bejutás, így a siker érdekében sokan vállalják a költségterítéses szakok anyagi terheit is.

4. ábra

A jelentkezői arányok megoszlásának alakulása az érettségi éve szerint, 2002–2010.

(Forrás: Felsőoktatási felvételi statisztika, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. — Felsőoktatási Igazgatóság)

Az érettségi bizonyítvány megszerzését követően azok akik különféle okok miatt nem a felsőoktatás felé veszik az irányt, élnek azzal a lehetőséggel, hogy szakmát szerezzenek, melyet nappali tagozaton 23 éves korukig egy alkalommal ingyenesen, állami támogatással megtehetnek. Az ezt az utat járók kis százalékánál tapasztalható csak meg az elhivatottság. Sokan azért élnek ezzel a lehetőséggel, mert nem vették fel őket a felsőoktatásba, illetve csak költségterítéses felsőoktatási intézménybe kerülhetnének be, amit nem tudnak finanszírozni. Némelyek a sikertelen felvételi után, csupán hasznosan akarják eltölteni az időt, amíg újra próbálkoznak, élve azokkal az előnyökkel, amit az ilyen képzések nyújtanak: plusz pont szerzése a felvételihez az OKJ bizonyítvány birtokában, nyelvvizsgát szerezni a nyelvtanulási lehetőséggel élve, kihasználni a tanulói jogviszony kínálta előnyöket (családi pótlék, árvaellátás, diákigazolvány, TB jogviszony, diák munkavállalás). Mások a felnőtté válás útján, családjuktól szeretnének függetlennedni, kipróbálni magukat a szüleiktől távol, egy kollégiumban lakva. Mindezek mellett, bár sajnos kisebb nyomatékkal szakmai motivációk is

megjelennek, melyek nem minden esetben párosulnak a képességek és az adottságok meglétével.

7. A KUTATÁS EREDMÉNYEI

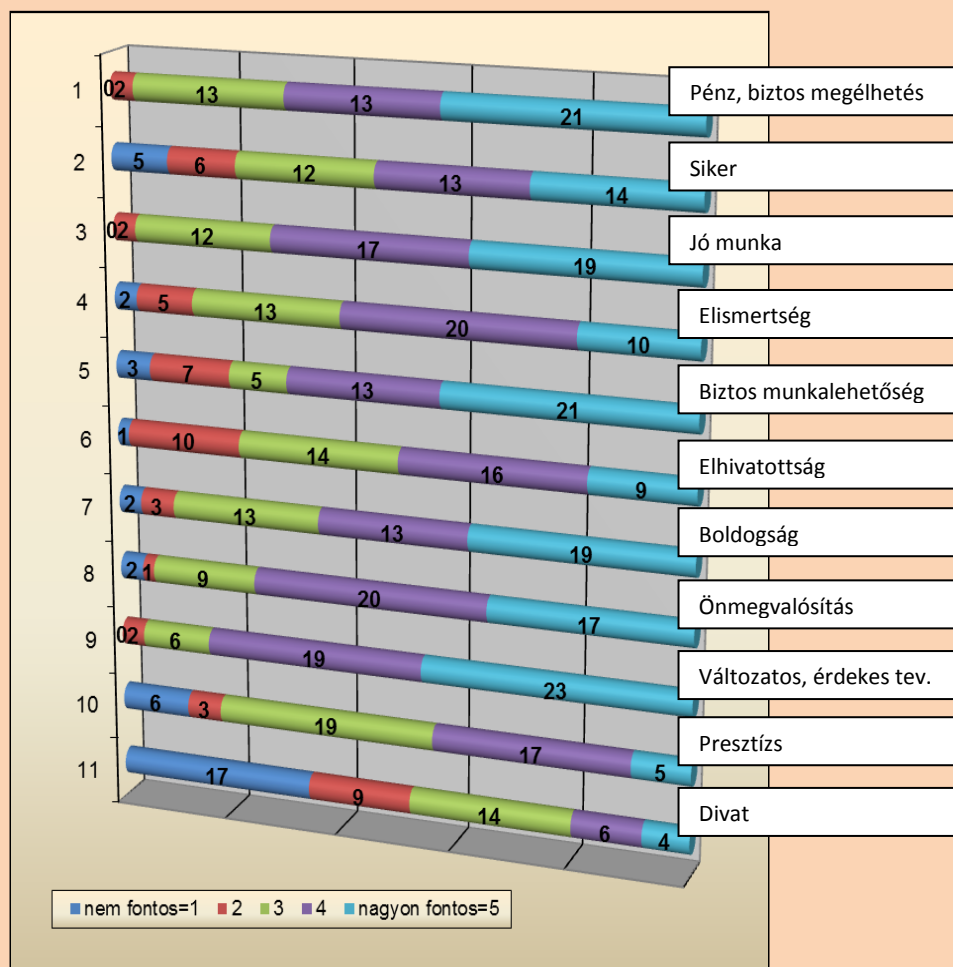
Az alábbiakban ismertetett kutatásom az érettségi utáni szakképzésben résztvevő tanulók pályaválasztási motivációit vizsgálta. A vizsgálat zárt kérdéseket tartalmazó papíralapú önkitöltéses kérdőívvel történt, iskolai környezetben, névtelenül. A megkérdezettek, fiúk és lányok, 18-23 év közötti korosztályból, akik nappali tagozaton első ingyenesen megszerezhető szakmájukat tanulják, összesen 50 fő. A képzések, amelyeken részt vesznek 1 illetve 2 éves képzések. a képzés helyszíne Székesfehérvár. A megkérdezés segítségével arra vállalkoztam, hogy felderítem azt, hogy a megkérdezett diákok miért a tanult szakmájukat választották, milyen tényezők befolyásolták őket pályaválasztási döntésük meghozatalában.

A kérdőívet kitöltő diákok jelentős része frissen érettségizett, csupán 6%-uk, azaz 3 fő érettségizett régebben. Egyikük már egy évet tanult a felsőoktatásban, de tanulmányait megszakította. A válaszolók két emelt szintű szakképzettséget biztosító szakma tanulói közül kerültek ki. 24 fő idegenvezető szakmát tanult, 26 fő pedig nemzetközi szállítmányozó és logisztikai menedzser szakmát. 32 lány és 18 fiú válaszait vizsgáltam, mivel az idegenvezető képzésben nagyobb arányban vettek részt lányok. 15-en érkeztek megyeszékhelyről, 17-en más kisebb városokból, 18-an falvakból. A tanulók többségének a szüleinek középfokú végzettsége van. 9 főnek mindkét szülője rendelkezik felsőfokú végzettséggel, 11 főnek csak az egyik szülője rendelkezik felsőfokú végzettséggel. 18 tanulónak mindkét szülője középiskolai végzettséggel rendelkezik, 16 tanulónak az egyik szülője rendelkezik középfokú végzettséggel. Csak 2 olyan megkérdezett volt, akinek mindkét szülője csak általános iskolai végzettséggel rendelkezik, 8 főnek az egyik szülőjének csak általános iskolai végzettsége volt. Nagyon kevés diák jelezte azt, hogy valamelyik szülője hasonló szakterületen dolgozik, csupán 6 tanuló édesapja és 1 tanuló édesanyja dolgozik hasonló területen.

A háttérkérdések megválaszolása után a diákoknak egy 11 különböző motiváló tényezőt felsoroló listán kellett az egyes sajátságok fontosságát megjelölniük 1-től 5-ig értékelve, ahol 1 jelentette a nem fontosat 5 pedig a nagyon fontosat.

A jelentős többség olyan szakmát szeretett volna választani magának, mely változatos tevékenységet biztosít számára, amellet, hogy biztos megélhetést és munkalehetőséget nyújt. Bár az iskola története és az egyes képzésekre jelentkezők száma egyértelműen mutatja, hogy melyek az adott időszak divatos szakmái, nem jellemző, hogy a diákok azt vállalták volna, hogy őket a divat befolyásolta. Az elhivatottság, a presztízs, az elismertség is csak néhány tanuló számára volt nagyon fontos.

A tanulók csupán 42%-a nyilatkozta azt, hogy a jelenleg tanult szakmában szeretne elhelyezkedni. 46% számára csupán átmeneti megoldás volt a szakmatanulás, legalábbis a kitöltés időpontjában más tanulási tervekkel rendelkezett. A többség terveit szerint a későbbiekben a felsőoktatásban szeretne továbbtanulni, míg másoknak nem volt konkrét elképzelése, csak a szülei akarták, hogy tanuljon (2%), illetve a tanulással járó kedvezmények miatt van az iskolában (4%).

5. ábra

Szakmaválasztást motiváló tényezők

A kutatás során megvizsgáltam, hogy miként függ a pályaválasztás tudatossága a diákok lakóhelyétől, illetve a szülők iskolai végzettségétől. A különbözőségvizsgálat egyik esetben sem mutatott ki jelentős eltérést a vizsgált csoportok között, így elmondható, hogy a városokban élő tanulók nem biztosabbak a pályaválasztásban, mint a falun élők. Az ebben az iskolatípusban tanuló fiatalok esetén a szülők iskolai végzettsége sem jelent szignifikáns eltérést a pályaválasztás tudatosságában. A kutatás további részében fontos lesz megvizsgálni, hogy mennyiben az iskolatípus sajátja ez, avagy inkább egy generációs probléma, hogy a 18-23 éves korosztály mintegy időhúzásként, kevésbé tervszerűen tanul különféle dolgokat, amíg rátalál a számára érdekes pályára. Kihívás ez az őket tanító pedagógusoknak, hogy sikeresen felkeltsék az érdeklődésüket.

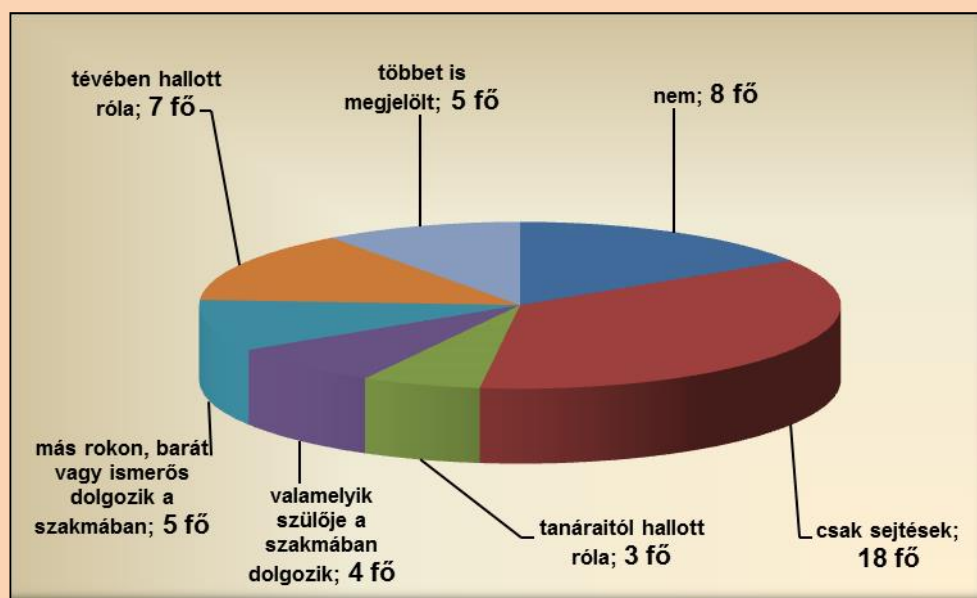
Az előzetes hipotézist támasztotta alá a kutatás, miszerint a tanulók pályaválasztási döntését elsősorban a szülei befolyásolták (48%). Jelentős azok száma, akik állításuk szerint önálló döntést hoztak, senki sem befolyásolta őket a döntésükben (32%). Nem jelentős a száma azoknak, akik a testvérük, barátjuk, ismerősük vagy más rokon javaslatára döntöttek, ugyanígy csupán 3 főt befolyásolt televízió, rádió vagy újsághír.

Ki befolyásolta a szakmaválasztásodat?	FŐ
Szüleim	24
Testvérem	3
Tévében, újságban, filmen láttam	3
Barátom	2
Ismerős	1
Más rokonom	0
Tanárom	0
Senki	16

6. ábra

Szakmaválasztást befolyásoló referenciacsoportok

A válaszadók 68%-a nem ismer senkit, aki az általa tanult szakmában dolgozik. 32%-ban viszont van ismerősük, 3 főnek az egyik szülője, egy főnek a testvére, 2 főnek más rokona, 5 főnek egy barátja, illetve 2 főnek egy-egy ismerőse dolgozik azon a területen, amely szakmát jelenleg tanul. A diákok nagyobb részének (52%) egyáltalán nem volt előzetes ismerete az általa választott szakmáról, illetve közülük néhánynak sejtései voltak csupán. Csak 3 fő válaszoló kapott tájékoztatást a tanárától, míg mások a szüleiktől, ismerősüktől, a televízióból tájékoztak. 5 fő több forrásból is szerzett információt.

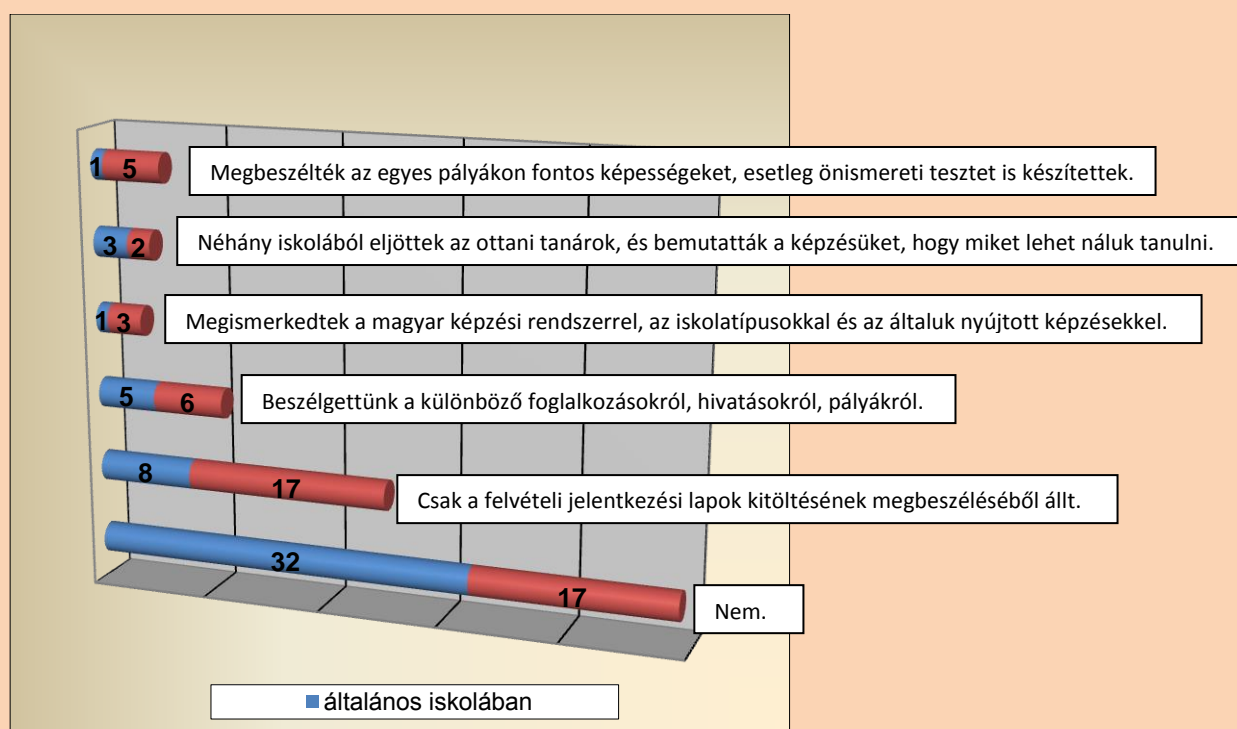

7. ábra

Előzetes ismeretek a szakmáról

A kutatást megelőzően azt a hipotézist fogalmaztam meg, hogy a szakmaválasztás bizonytalansága összefüggésben van azzal, hogy megelőző iskolai éveikben kevés tájékoztatást kaptak, nem készítették fel őket minderre.

A megkérdezésre kapott válaszokból kiderült, hogy a diákok nagyobbik része sem általános, sem középiskolájában nem vett részt pályaaorientációs foglalkozásokon. A tanulók jelentős többségét nem készítették fel a pályaválasztásra sem az általános iskolában, sem a középiskolában. Az 50 megkérdezett közül az általános iskolában csak 10 fő, a középiskolában csak 16 fő vett részt bármiféle pályaválasztásra való felkészítésben. Megvizsgáltam, hogy azok között, ahol tartottak ilyen foglalkozásokat, mennyivel jellemzőbb a szakmaválasztás tudatossága. Az 50 fő körében végzett vizsgálat értékelése a következő eredményt adta: korrelációs együttható: 0.002, szignifikancia: 0.273. Ez az eredmény azt mutatja meg, hogy bár van összefüggés a két változó között, de ez nem szignifikáns. Tehát azok akik kaptak felkészítést a pályaválasztásra általános- és középiskolájukban magabiztosabban választottak szakmát.

8. ábra

Iskolai pályaaorientáció formái és jelenléte az iskolákban

8. ÖSSZEFOGLALÁS

Az elvégzett kérdőíves kutatás alátámasztotta azon feltevésemet, hogy a fiatalok továbbtanulási irányának kijelölésében legjelentősebb szerepe a családnak van. Mindez természetes egy az emberi sorsot ilyen nagymértékben meghatározó döntésnél, azonban az iskola szerepe a vártnál jóval elenyészőbb volt. A többség soha nem vett részt semmilyen pályaválasztási foglalkozáson, nem kapott jellemzően semmilyen tájékoztatást, ami segíthette volna abban, hogy alaposabb énképe alakuljon ki. Jobb önismeret és pályaismeret elősegíthette volna a határozottabb, tudatosabb döntés meghozatalát.

A szakmaválasztást elsősorban a várható magas jövedelem, biztos megélhetés reménye határozza meg. A felsőoktatásba be nem került, érettségizett tanulók körében nagy népszerűségnek örvendenek a különböző jó hangzású menedzser szakmák. Könnyen előfordulhat azonban, hogy be kell látniuk, hogy nem olyan könnyű elhelyezkedniük, és a fizetésekkel szembeni elvárásaik is túlzóak voltak. Igazán azoknak vannak jó lehetőségeik, akik több nyelven beszélnek, és sikerült valamiféle szakmai gyakorlatot szerezniük. Sajnos nagy számban fordul elő, hogy a hallgató nem képes megszerezni a nyelvtudást, és ennek hiányában nem teszi le a nyelvvizsgát, így az oklevelet sem kaphatja meg. Sokan vállalnak diákmunkát már nappali tanulmányaik idején, így megismerkednek a munka világával.

Sajnálatos dolog, hogy a magas jövedelem, mint egyetlen és legfontosabb szempont, emelkedik ki a pályaválasztásban, és háttérbe szorít minden más megfontolást. Ráadásul sokszor téves irányba indul el a fiatal, egy-egy jó csengésű menedzser szakmáról eleve feltételez nagy fizetést és temérdek álláslehetőséget, ami pedig nem feltétlenül így van. Háttérbe szorul ugyanakkor az, hogy mi az, amiben tehetsége, képessége, vonzódása van a tanulni vágyónak, ami lehet, hogy kevésbé jó csengésű szakma, de, ha örömmel csinálja, nagyobb esélye van arra, hogy jó legyen benne, mint, ha olyasmivel kell foglalkoznia, ami egyáltalán nem érdekli. Így fordul elő, hogy magába forduló, halk szavú, nyelvérzékkel nem bíró tanulók sokasága szeretne idegenvezető lenni. Nemzetközi szállítmányozó, vagy külkereskedő anélkül, hogy energiát fektetne a nyelvtanulásba, pedig ezeknél a szakmáknál inkább több nyelv ismeretére van szükség.

Nagyon sok válaszadó feleletéből derült az ki, hogy inkább csak időtöltés számukra a tanulás minden cél nélkül, nincs határozott elképzelésük, céljuk a jövőt illetően. Ezek az eredmények megerősítették azt a véleményemet, hogy többet kell foglalkozni a középiskolások pályaeorientációjával, segíteni őket önmaguk megismerésében, és a lehetőségeik felismerésében, azért hogy képességeiknek és érdeklődésüknek megfelelő szakmát választhassanak maguknak, hogy ne kudarcok sora legyen a továbbtanulásuk és munkakeresésük. Ebben az osztályfőnököknek kiemelkedő szerepük lehetne, ezért a pedagógiai képzések és továbbképzések során nagyobb hangsúlyt kell fektetni a pályaeorientációs ismeretek átadására, hogy a tanárok sokkal felkészültebbek legyenek ezen a területen, rendelkezzenek aktuális iskolaválasztási és pályaválasztási információkkal is. A tanár ajánlásai, jó vagy rossz tapasztalatainak megosztása diákjaival, vagy szüleikkel jelentős információt jelent és alátámaszthatja a pályaválasztási döntést.

A bemutatott kutatás tekinthető egy előzetes kis mintán végzett próbának, mely kiindulási alapja lehet egy sokkal nagyobb körben elvégzett vizsgálatnak. Tervezem annak felderítését, hogy a sikeres pályaválasztásokhoz miként tudna a pedagógus és az iskola segítséget nyújtani, illetve jó, követhető mintákat bemutatni a magyar és a nemzetközi gyakorlatból.

9. IRODALOMJEGYZÉK

Árendás, É Nagy, Zs. (2010): Milyen tényezők befolyásolják a továbbtanulókat? Kutatást végzett az EIKKA az információs csatornákról. Letöltés: 2010. március 31. 12:47. Forrás: <http://www.eikka.hu/eikka.php?page=sajtoszoba>

Bánfalvi, É. szerk. (2004): Útmutató pályorientációs tanácsadók részére, Pályaválasztási és pályorientációs tanácsadási regionális projekt

Csapó, B. (2001): A kognitív képességek szerepe a tudás szervezésében. In: Tanulmányok a neveléstudomány köréből, Osiris Kiadó, Budapest, p.270-293

Fábri, I. (2009): A magyarországi központi diplomás pályakövetés empirikus kutatási programja. in: Felsőoktatási műhely, 2009. 3.

Falus, I. (2000): Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe, Műszaki Könyvkiadó Budapest

Ferry, N. M. (2006): Factors influencing Career Choices of Adolescents and Young Adults in Rural Pennsylvania, Journal of Extension, 44/3, p.1-6

H.Sas, J. (2004): Elképzelt családok. In: Ifjúsági korszakváltás. Ifjúság az új évtizedben, p.82-85

Keller, B.K. – Whiston, S.C. (2008): The role of parental influences on young adolescents career development, Journal of Career Assessment, Vol.16, p.198-217

Kenderfi, M. (2012): A pályorientáció folyamatának korszerű értelmezése, In: Szilágyi K. (szerk) A pályorientáció szerepe a társadalmi integrációban, ELTE TATK, Budapest, p83-96

Kiss, I. (2011): Felsőoktatási hallgatók életvezetési, életpálya-építési problémái, Életpálya-tanácsadás folyóirat, 2011/III/7-8

Magyari Beck, I. (2010): Gondolatok egy korszerűbb pályalélektanról – Életpálya-Tanácsadás folyóirat, 2010.08.

Mihály, I. (2003): A pályaválasztási tevékenység gyakorlati tapasztalatai a fejlett országokban: Megszívlelendő eredmények és elkerülendő kudarok, Új Pedagógiai Szemle, 2003/03

Suhajda, Cs. (2013): A pályorientáció szerepe a közoktatásban, Kerékvető Társadalmi Munkaerő-piaci Folyóirat, 2013/1, p.29-35

Tóth, P. (2012a): Szakközépiskolai tanulók pályaeérdeklődése, pályaaattitűdje. In: Tóth Péter (szerk.): A szakmai tanárképzés szolgálatában. Tisztelgő kötet Varga Lajos 80. és Hassan Elsayed 70. születésnapja alkalmából. Székesfehérvár: DSGI Kiadó, Székesfehérvár, p. 23-45

Tóth, P. (2012b): A szakképzés fejlesztése a szakmai tanárképzés megújításával. Kutatási Füzetek VI., DSGI Kiadó, Székesfehérvár, p.71